

MAŁGORZATA SITARCZYK
MATEUSZ ŁUKASIK

SYTUACJA RODZINNA
A POCZUCIE KOHERENCJI I PRZEKONANIE
O WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI MŁODZIEŻY PRZEBYWAJĄCEJ
W PLACÓWKACH SOCJALIZACYJNYCH

Największą potrzebą natury ludzkiej jest
tęsknota, by być docenianym
William James

WSTĘP

Głównym zadaniem wczesnej interwencji, realizowanej w placówkach socjalizacyjnych, jest ocena indywidualnych potrzeb rozwojowych wychowanka zagrożonego zaburzeniami zachowania i osobowości, analiza warunków rozwoju i wychowania oraz ich optymalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem najbliższego otoczenia rówieśniczego i rodzinnego, przygotowanie i realizacja programów stymulacji usprawniania, programów korekcyjno-kompensacyjnych, a także współpraca ze specjalistami realizującymi zadania wieloprofilowego usprawniania w ramach wczesnej interwencji.

Interwencja w okresie dorastania, z uwagi na intensywność rozwoju emocjonalnego, społecznego, intelektualnego, moralnego i fizycznego młodych

Dr MAŁGORZATA SITARCZYK – psycholog, adiunkt Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie; e-mail: sekretariat@wsei.lublin.pl

Mgr MATEUSZ ŁUKASIK – psycholog, psychoterapeuta.

ludzi, wymaga szczególnej staranności i dbałości zarówno o formę, jak i treść działań kierowanych do młodzieży lub inicjowanych przez młodzież.

Wczesne rozpoznanie zaburzeń zachowania i osobowości, a przede wszystkim wdrożenie postępowania korekcyjnego daje szansę na pełną normalizację rozwoju lub ograniczenie deficytów w wielu sferach psychicznych determinujących nieprawidłowe zachowanie.

Jednym z podstawowych warunków skutecznej interwencji i pomocy psychologicznej jest wsparcie rozwoju osobowego wychowanków. Dlatego w przeprowadzonych badaniach diagnostycznych skoncentrowaliśmy się na podstawowym wymiarze osobowym, jakim jest poczucie własnej skuteczności. Diagnoza poczucia własnej skuteczności pozwala nie tylko lepiej rozumieć istotę problemów społecznych i osobowych wychowanka, ale przede wszystkim planować trafne i skuteczne metody oddziaływania wychowawczego, socjoterapeutycznego czy resocjalizacyjnego.

Poczucie własnej skuteczności i poczucie koherencji jest określane jako czynnik ochronny zasobów motywacyjnych w działaniach celowych. Poczucie skuteczności sprzyja dokonywaniu tych wyborów, które mogą zakończyć się sukcesem. W założeniach teoretycznych przyjęto, że człowiek charakteryzuje się tendencją do takiego określania dążeń życiowych, aby mieć możliwość osiągnięcia sukcesów za pomocą istniejących zasobów osobistych.

Tymczasem przeżywane przez młodych ludzi sytuacje trudne, sukcesy i porażki mają szczególne znaczenie w kształtowaniu samoskuteczności, przy czym osiągnięcia skutkują podnoszeniem samooceny i poczucia własnej skuteczności, a porażki, obniżając samoocenę, osłabiają poczucie własnej skuteczności. W ten sposób młody człowiek zdobywa wiedzę na temat swoich możliwości wykonawczych. Działania zakończone sukcesem zwiększają szansę na przewidywanie osiągnięć w przyszłości. Porażki i sytuacje trudne przyczyniają się natomiast do utraty wiary we własne możliwości, a w konsekwencji – do przyjmowania biernej lub unikającej postawy w różnego rodzaju okolicznościach życiowych, rodzinnych czy szkolnych¹.

¹ I. N i e w i a d o m s k a, *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.

1. PROBLEM BADAWCZY

Głównym celem badań, zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu, była analiza sytuacji rodzinnej i rozwoju osobowego młodzieży z ośrodków opiekuńczo-wychowawczych (interwencyjnych, rodzinnych, socjalizacyjnych oraz wychowawczych) w porównaniu do rówieśników nieprzebywających w placówkach socjalizacyjnych i wychowawczych. Testowano hipotezę dotyczącą różnic w zakresie funkcjonowania społecznego i osobowego młodzieży z placówek opiekuńczo-wychowawczych i z grupy porównawczej, wychowywanej w środowisku rodzinnym.

W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze, przebadano łącznie 1789 osób w wieku od 15 do 21 lat z województwa lubelskiego. Z tej grupy 261 osób, w chwili badania, tj. w 2012 r., przebywało w placówkach opiekuńczo-wychowawczych o charakterze interwencyjnym, rodzinnym, socjalizacyjnym lub wychowawczym, działających na terenie województwa lubelskiego.

Pozostałe 1528 osób to młodzież ucząca się w szkołach ponadgimnazjalnych w województwie lubelskim, wobec której nie zastosowano środka wychowawczego polegającego na umieszczeniu w placówce opiekuńczo-wychowawczej, czy opiekuńczej – poprzez umieszczenie w placówce socjalizacyjnej. W opracowaniu skoncentrowano się na ukazaniu różnic w sytuacji rodzinnej i w zakresie poczucia koherencji oraz przekonania na temat własnej skuteczności młodych ludzi z obu porównywalnych grup.

2. CHARAKTERYSTYKA ZMIENNYCH I NARZĘDZI DIAGNOSTYCZNYCH

W analizach empirycznych przyjęto, że wskaźnikami funkcjonowania społecznego i sytuacji rodzinnej będą deklaracje młodzieży zawarte w ankiecie. Wśród pytań ankietowych uwzględniono informacje dotyczące m.in. takich zagadnień, jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, rodzaj szkoły, pytania odnoszące się do funkcjonowania rodziny (np. struktura rodziny, używanie alkoholu w rodzinie, karalność, wychowanie poza rodziną pochodzenia), pytania odnoszące się do funkcjonowania szkolnego.

Do pomiaru poczucia własnej skuteczności wykorzystano Kwestionariusz do Badania Własnej Skuteczności I. Niewiadomskiej². W omawianych bada-

² Tamże.

niach wykorzystano część A: Moje życie. Ta część kwestionariusza opiera się na dwóch założeniach. Po pierwsze – sytuacje trudne naruszają układ jednostka–otoczenie, prowadząc do stresu psychologicznego. Ich spostrzeganie ma zatem szczególne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania człowieka w środowisku³. Drugie założenie wynika z przyjęcia przez autorkę założeń transakcyjnej koncepcji stresu, w której obciążenie psychiczne traktuje się jako wynik oceny sytuacji w kontekście adaptacji jednostki do otoczenia⁴.

W kwestionariuszu uwzględniono siedem rodzajów sytuacji trudnych – depryzację potrzeb psychicznych i biologicznych; nadmierne obciążenie fizyczne i/lub psychiczne; konflikty wewnętrzne; poczucie zagrożenia; duże przeszkody w realizacji celów; trudności w zrozumieniu nowych napływających bodźców. Respondent dokonuje oceny częstości występowania poszczególnych trudności na skali pięciostopniowej. Dzięki temu możemy określić trzy wskaźniki poczucia własnej skuteczności: stopień nasilenia odczuwanych sytuacji trudnych w przeszłości, terażniejszości oraz przewidywania ich w przyszłości. Współczynnik α -Cronbacha, obliczony w grupie 1480 badanych, przyjął następujące wartości: 0.88 dla poczucia nasilenia sytuacji trudnych w przeszłości, 0.88 dla odbioru aktualnych trudności oraz 0.90 dla przewidywania sytuacji trudnych w przyszłości⁵.

Druga część kwestionariusza została skonstruowana w celu zmierzenia nasilenia doświadczanych sukcesów. Oparto się tutaj na założeniu, że doświadczanie sukcesów skutkuje kształtowaniem się wyższego poczucia własnej skuteczności. Natomiast nasilenie porażek przekładać się będzie na obniżenie poczucia własnej skuteczności i wzrost zachowań obronnych⁶. W obu przypadkach siła reakcji na sukces i porażkę będzie zależała od poczucia koherencji.

Kwestionariusz do Badania Poczucia Własnej Skuteczności odnosi się do doświadczania takich sukcesów, jak osiągnięcie celów w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym oraz towarzyskim. Respondent ocenia częstotliwość doświadczania sukcesów na skali pięciopunktowej. Dzięki podziałowi na przeszłość, terażniejszość i przyszłość możliwe jest wyróżnienie trzech wskaźników doświadczania sukcesu ze względu na perspektywę czasową. Współ-

³ Tamże; I. N i e w i a d o m s k a, M. K a l i n o w s k i, *Zasoby adaptacyjne zagrożonej uzależnieniami młodzieży miejskiej*, w: *Skazani na wykluczenie!? Zasoby adaptacyjne osób zagrożonych marginalizacją społeczną*, red. M. Kalinowski, I. Niewiadomska, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010.

⁴ N i e w i a d o m s k a, *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary*.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

czynnik α -Cronbacha został obliczony na grupie 1480 badanych i wyniósł dla poszczególnych wskaźników: 0.74 dla doświadczania nasilenia sukcesów w przeszłości, 0.82 dla przeżywanych aktualnie osiągnięć oraz 0.89 dla przewidywanych⁷.

Część trzecia metody mierzy poczucie doświadczania porażek w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym oraz towarzyskim. Badany ustosunkowuje się do stwierdzeń na skali pięciopunktowej. Pytania dotyczą przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Część trzecia pozwala zbadać nasilenie doświadczania porażek zarówno w przeszłości, jak i teraźniejszości oraz przyszłości. Współczynniki α -Cronbacha obliczone na grupie 1480 osób wyniosły: dla poczucia doświadczania porażek w przeszłości 0.78, dla spostrzeganych obecnych trudności 0.82, a dla poczucia przyszłych porażek 0.88⁸.

W badaniach wykorzystano także Kwestionariusz Orientacji Życiowej (SOC-29) A. Antonovsky'ego⁹. Przyjęto bowiem założenie, że poczucie własnej skuteczności stanowi istotny korelat poczucia koherencji, zrozumianego przez Antonovsky'ego, jako „globalna orientacja człowieka, wyrażająca stopień, w jakim człowiek ten ma dominujące, trwałe, choć dynamiczne poczucie pewności, że 1) bodźce napływające w ciągu życia ze środowiska wewnętrznego i zewnętrznego mają charakter ustrukturuwany, przewidywalny i wytłumaczalny; 2) dostępne są zasoby, które pozwolą mu sprostać wymaganiom stawianym przez te bodźce; 3) wymagania te są dla niego wyzwaniem wartym wysiłku i zaangażowania”¹⁰.

Poczucie koherencji stanowi ogólne nastawienie poznawcze, wyrażające trwałe i dynamiczne przekonania o przewidywalności i racjonalności świata oraz własnego położenia życiowego¹¹. Jest to złożona zmienna podmiotowa, składająca się z trzech zasadniczych elementów: poczucia zrozumiałości (*com-*

⁷ Tamże, s. 347-348.

⁸ Tamże.

⁹ J. K o n i a r e k, B. D u d e k, Z. M a k o w s k a, *Kwestionariusz Orientacji Życiowej. Adaptacja The Sense of Coherence Questionnaire (SOC) A. Antonovsky'ego*, „Przegląd Psychologiczny” 1993, nr 4; M. Z w o l i ń s k i, *Kontrowersje dotyczące struktury czynnikowej Kwestionariusza Orientacji Życiowej (skali SOC) A. Antonovsky'ego*, „Przegląd Psychologiczny” 2000, nr 3, s. 304.

¹⁰ A. A n t o n o v k y, *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*, Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii 1995, s. 37.

¹¹ A. A n t o n o v s k y, S. S a g y, I. A d l e r, R. V i s e l, *Attitudes toward retirement in an Israeli cohort*, „International Journal of Aging and Human Development” 1990, vol. 31(1); H. S ę k, *Salutogeneza i funkcjonowanie właściwości poczucia koherencji*, w: *Zdrowie – stres – zasoby*, red. H. S ę k, T. Pasikowski, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora 2001.

prehensibility), poczucia zaradności (*manageability*) i poczucia sensowności (*meaningfulness*)¹².

Poczucie sensowności to wymiar emocjonalno-motywacyjny, a zarazem najbardziej istotny komponent koherencji, nadający znaczenie ludzkim doświadczeniom, decyzjom, działaniom i osiąganym rezultatom. Zdaniem Antonovsky'ego¹³, poczucie sensowności (*meaningfulness*) określa, „w jakim stopniu człowiek czuje, iż życie ma sens, że wymagania życia warte są zaangażowania i wysiłku [...]. Ludzie z wysokim poczuciem sensowności podejmują wyzwania życia, poszukują sensu i podejmują wysiłek rozwiązywania problemów i radzenia sobie z nimi”.

W tym znaczeniu sensowność jest trwałym elementem poczucia sensu własnego życia, definiowanego przez Obuchowskiego¹⁴, jako jeden z podstawowych mechanizmów motywacyjnych człowieka, o charakterze emocjonalno-poznawczym.

Zaproponowane przez A. Antonovsky'ego¹⁵ pojęcie koherencji odnosi się do indywidualnych, osobowościowych zasobów odpornościowych, umożliwiających radzenie sobie z sytuacjami stresowymi w życiu.

3. CHARAKTERYSTYKA MŁODZIEŻY PRZEBYWAJĄCEJ W PLACÓWKACH SOCJALIZACYJNYCH I WYCHOWAWCZYCH

Łącznie przebadano 103 dziewczęta i 158 chłopców w wieku 15-21 lat przebywających w placówkach interwencyjnych, rodzinnych, socjalizacyjnych i wychowawczych. Badana młodzież pochodziła z domów dziecka, rodzinnych domów dziecka oraz pogotowia opiekuńczego, z młodzieżowych ośrodków socjoterapii (MOS), z młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW), z placówek OHP i z placówek wielofunkcyjnych.

Średni wiek badanych wyniósł blisko 17 lat ($M=16,85$). Najliczniejsza wiekowo grupa to siedemnastolatki. Strukturę wieku respondentów przedstawia tabela 1.

¹² Antonovsky, S. G., Adler, A., & Seligman, M. E. P. (1975). *Attitudes toward retirement*; Antonovsky, A., *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia*; Sęk, H., *Salutogeneza*; Zwoliński, J., *Kontrowersje*.

¹³ Za: I. Hesz, H. Sęk, *Psychologia zdrowia*, Warszawa: PWN 2007, s. 82.

¹⁴ K. Obuchowski, *Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, „Przegląd Psychologiczny” 54(2011), nr 1.

¹⁵ Antonovsky, A., *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia*.

Tabela 1. Struktura wieku osób badanych

Wiek	Częstość	Procent
15	51	19,5
16	55	21,2
17	83	31,8
18	39	14,9
19	22	8,4
20	9	3,4
21	2	0,8
Ogółem	261	100

Zdecydowana większość badanych osób, bo aż 87%, to młodzież do 18 roku życia. Szesnasto- i siedemnastolatki to najliczniejsza podgrupa wśród badanych, która razem stanowi ponad połowę ankietowanych. Osoby powyżej 18 roku życia stanowią niespełna 13% badanej próby.

Tabela 2 ilustruje rozkład procentowy respondentów pod względem wielkości miejscowości zamieszkania.

Tabela 2. Struktura miejsca stałego zamieszkania respondentów

Miejsce zamieszkania	Częstość	Procent
Wieś	81	31,4
Miasto do 30 tysięcy	70	27,1
Miasto od 31 do 100 tysięcy	64	24,8
Miasto powyżej 100 tysięcy	43	16,7
Ogółem	258	100

Ponad połowa badanej młodzieży, tj. 58,5% mieszka na wsi lub w miejscowości do 30 tysięcy mieszkańców. Najliczniejszą grupę badanych stanowią osoby zamieszkujące właśnie na wsi – ich udział w badanej grupie to blisko 32%. Prawie co czwarta badana osoba pochodzi z miasta do 100 tysięcy mieszkańców. Miasto powyżej 100 tysięcy mieszkańców zamieszkuje niespełna 17% badanych.

4. SYTUACJA SZKOLNA MŁODZIEŻY PRZEBYWAJĄCEJ W PLACÓWKACH SOCJALIZACYJNYCH I WYCHOWAWCZYCH

Poniżej oraz w tabeli 3 przedstawiono sytuację szkolną wychowanków z placówek socjalizacyjnych i wychowawczych, w tym rodzaj szkoły, do której uczęszczają, oraz deklaracje dotyczące powtarzania klasy czy porzucenia szkoły.

Tabela 3. Struktura próby badawczej pod względem rodzaju szkoły

Rodzaj szkoły	Częstość	Procent
Gimnazjum	39	16,0
Zawodowa	37	15,2
Technikum	26	10,7
Liceum	28	11,6
Inna	113	46,5
Ogółem	243	100

Największy odsetek (46,5%) spośród badanej grupy stanowią osoby uczęszczające do innej szkoły niż wymienione powyżej, najczęściej jest to szkoła podstawowa. Osoby uczęszczające do gimnazjum i do szkoły zawodowej stanowią odpowiednio 16 i 15,2% ogółu badanych. Co dziesiąty respondent zadeklarował, że uczy się w technikum, a niewiele więcej bo blisko 12% uczęszcza do liceum.

Tabela 4. Deklaracja osób badanych dotycząca powtarzania klasy

Powtarzanie klasy	Częstość	Procent
Nie	151	58,1
Tak	109	41,9
Ogółem	260	100

Na pytanie, czy badanym zdarzyło się powtarzać klasę, większość, bo ponad 58% młodych ludzi odpowiedziała twierdząco, a pozostałe 41% zadeklarowało, że w ich przypadku taka sytuacja nie miała miejsca. Zdecydowana większość badanych (77,2%) na pytanie o fakt porzucenia szkoły odpowie-

działa negatywnie. Co czwarty ankietowany (23% respondentów) zadeklarował, iż porzucił szkołę, rezygnował z nauki.

Tabela 5. Deklaracja osób badanych dotycząca porzucenia szkoły

Porzucenie szkoły	Częstość	Procent
Nie	196	77,2
Tak	58	22,8
Ogółem	254	100

5. SYTUACJA RODZINNA WYCHOWANKÓW PLACÓWEK SOCJALIZACYJNYCH I WYCHOWAWCZYCH

W tabeli 6 przedstawiono wyniki badania związanego z oceną sytuacji rodzinnej respondentów.

Tabela 6. Struktura respondentów pod względem rodziny pochodzenia

Struktura rodziny	Częstość	Procent
Rodzina niepełna	134	51,9
Rodzina pełna	124	48,1
Ogółem	258	100

Ponad 50% badanych osób deklaruje, że pochodzi z rodziny niepełnej. Niewiele mniej, bo 48% swoją rodzinę pochodzenia określiło jako pełną.

Tabela 7. Ocena kondycji materialnej rodziny respondentów

Sytuacja materialna rodziny	Częstość	Procent
Bardzo zła	19	7,5
Zła	62	24,6
Raczej zła	69	27,4
Raczej dobra	44	17,5
Dobra	33	13,1
Bardzo dobra	25	9,9
Ogółem	252	100

Najwięcej respondentów (27,4%) wskazuje, że kondycja materialna ich rodzin jest raczej zła. Niewiele mniej, bo prawie co czwarty badany uznał, że jego rodzinę cechuje zła kondycja finansowa. Bardzo źle sytuację materialną swoich rodzin opisało 7,5% respondentów.

Spośród badanych 30% stanowi młodzież, która dobrze i raczej dobrze ocenia sytuację materialną rodziny. Jedynie blisko co dziesiąty badany uznał, że jego rodzina znajduje się w bardzo dobrej kondycji finansowej.

Tabela 8. Występowanie problemu alkoholowego w rodzinie respondenta

Problem alkoholowy w rodzinie	Częstość	Procent
Nie	157	60,2
Tak	104	39,8
Ogółem	261	100

Zdecydowana większość badanej młodzieży (60%) na pytanie o nadużywanie alkoholu w ich rodzinach odpowiedziała przecząco. Jednakże blisko 40% respondentów wskazuje na nadużywanie alkoholu przez któregoś z członków ich rodzin.

Tabela 9. Miejsce wychowania respondentów

Wychowywanie poza rodziną	Częstość	Procent
Nie	172	66,9
Tak	85	33,1
Ogółem	257	100

Spośród badanej grupy większość bo blisko 67% respondentów wychowało się w rodzinie pochodzenia. Więcej niż co trzeci badany deklaruje, że wychowywał się poza rodziną pochodzenia, np. w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

6. RÓŻNICE W ZAKRESIE PROBLEMÓW SOMATYCZNYCH, PSYCHICZNYCH, SZKOLNYCH I RODZINNYCH POMIĘDZY WYCHOWANKAMI PLACÓWEK SOCJALIZACYJNYCH I WYCHOWAWCZYCH A GRUPĄ KONTROLNĄ

W celu weryfikacji hipotezy mówiącej o różnicach w zakresie funkcjonowania społecznego i osobowego młodzieży przebywającej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i wychowywanej w rodzinach, zastosowano test T-Studenta dla danych niezależnych.

Tabela 10. Różnice między młodzieżą przebywającą w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a młodzieżą nieskierowaną do tego typu instytucji w zakresie średnich arytmetycznych i odchyłeń standardowych dla nasilenia wybranych problemów

Porównywana zmienna	Grupa	<i>M</i>	<i>SD</i>	Wartość Testu <i>t</i> równości średnich	Poziom istotności różnicy
Nasilenie problemów alkoholowych w rodzinie	Młodzież spoza placówek	1,17	2,126	$t_{(319,602)} = -6,682$	p<0,001
	Młodzież umieszczona w placówkach	2,32	2,651		
Używanie substancji psychoaktywnych	Młodzież spoza placówek	13,74	5,472	$t_{(282,808)} = -8,706$	p<0,001
	Młodzież umieszczona w placówkach	19,74	10,89		
Nasilenie trudności somatycznych	Młodzież spoza placówek	25,52	8,04	$t_{(309,639)} = -2,076$	p<0,05
	Młodzież umieszczona w placówkach	26,99	10,95		
Nasilenie trudności psychicznych	Młodzież spoza placówek	38,44	14,76	$t_{(305,422)} = -5,295$	p<0,001
	Młodzież umieszczona w placówkach	45,61	20,986		
Nasilenie trudności szkolnych	Młodzież spoza placówek	24,94	6,006	$t_{(363,490)} = -3,002$	p<0,01
	Młodzież umieszczona w placówkach	26,10	5,757		
Nasilenie trudności rodzinnych	Młodzież spoza placówek	13,72	2,184	$t_{(356,181)} = 8,888$	p<0,001
	Młodzież umieszczona w placówkach	12,43	2,168		

Tabela 10 przedstawia analizę statystyczną istotności różnic między grupą młodzieży przebywającej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a młodzieżą spoza tego typu placówek w zakresie używania substancji psychoaktywnych oraz nasilenia problemów somatycznych, psychicznych, szkolnych i rodzinnych.

Przeprowadzone analizy statystyczne wykazały, że u młodzieży przebywającej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych spozstrzega się większe nasilenie problemów alkoholowych w rodzinie, niż u młodzieży wychowującej się poza takimi placówkami ($t_{(319,602)} = -6,682$, p<0,001). Również w zakresie używania substancji psychoaktywnych zachodzą istotne statystycznie różnice pomiędzy badanymi grupami. Młodzież umieszczona w placówkach opiekuńczo-wychowawczych istotnie częściej sięga po substancje psychoaktywne niż młodzież z drugiej grupy ($t_{(282,808)} = -8,706$, p<0,001). U wychowanków placówek socjalizacyjno-wychowawczych spozstrzega się istotnie większe nasilenie

trudności somatycznych w porównaniu z młodzieżą spoza tych placówek ($t_{(309,639)} = -2,076$, $p < 0,05$). Istotnie statystycznie różnice występują także w stopniu nasilenia trudności psychicznych.

U młodzieży wychowującej się w placówkach stwierdza się istotnie wyższe nasilenie trudności psychicznych niż u młodzieży z drugiej grupy ($t_{(305,422)} = -5,295$, $p < 0,001$). Również trudności szkolne są istotnie wyższe w grupie osób przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych ($t_{(363,490)} = -3,002$, $p < 0,01$). Podobnie poziom trudności rodzinnych wśród wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych jest istotnie wyższy, niż u młodzieży nieumieszczonej w tego typu placówkach ($t_{(356,181)} = 8,888$, $p < 0,001$).

Podsumowując, młodzież umieszczona w placówkach socjalizacyjnych istotnie częściej niż rówieśnicy, wychowywani w środowisku rodzinnym, doświadcza problemów alkoholowych w rodzinie pochodzenia, sięga po substancje psychoaktywne i charakteryzuje się większym nasileniem trudności somatycznych, psychicznych, szkolnych i rodzinnych.

Uzyskane analizy dowodzą, że tak wysoki poziom nasilenia problemów życiowych tych młodych ludzi wymaga wcześniejszej, niż obecnie, ingerencji w ich sytuację rodzinną i szkolną. Wiele problemów, z którymi młodzi ludzie przybywają do placówek, można by rozwiązać bardziej skutecznie na wcześniejszych etapach socjalizacji i wychowania, niż po ukończeniu przez wychowanków 10 roku życia. Obecna rzeczywistość w zakresie pomocy społecznej pokazuje, że system czeka niejako na rozwój różnych form patologii, zamiast skutecznie zapobiegać, realizując programy wczesnej interwencji i profilaktyki uprzedzającej.

7. RÓŻNICE W ZAKRESIE POCZUCIA WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI I POCZUCIA KOHERENCJI POMIĘDZY WYCHOWANKAMI PLACÓWEK SOCJALIZACYJNYCH I WYCHOWAWCZYCH A GRUPĄ KONTROLNĄ

W celu weryfikacji hipotezy skoncentrowanej na akcentowaniu różnic między poczuciem własnej skuteczności i poczuciem koherencji młodzieży z placówek opiekuńczo-wychowawczych i osobami z grupy kontrolnej, przeprowadzono Test t równości średnich dla zmiennych niezależnych.

Analiza statystyczna uzyskanych danych pozwoliła na sprawdzenie istotności różnic w zakresie poczucia własnej skuteczności oraz poczucia koherencji, zrozumienia, zaradności i sensowności między grupą młodzieży przebywającej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a młodzieżą wychowującą się w rodzinie (zob. tabela 11 i 12).

Tabela 11. Różnice między młodzieżą umieszczoną w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a młodzieżą nieskierowaną do tego typu instytucji dla zmiennych poczucia własnej skuteczności i poczucia koherencji

Porównywana zmienna	Grupa	<i>M</i>	<i>SD</i>	Wartość Testu <i>t</i> równości średnich	Poziom istotności różnicy
Poczucie własnej skuteczności	Młodzież spoza placówek	102,45	22,14	$t_{(1787)} = -10,988$	$p < 0,001$
	Młodzież umieszczona w placówkach	118,92	23,72		
Poczucie koherencji (wynik pełny)	Młodzież spoza placówek	90,53	10,97	$t_{(721,823)} = 5,122$	$p < 0,001$
	Młodzież umieszczona w placówkach	86,26	9,63		

Szczegółowe analizy wykazały, że młodzież nieprzebywająca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych posiada wyższe poczucie koherencji w porównaniu z młodzieżą wychowującą się w tego typu placówkach ($t_{(546,361)} = 5,122$, $p < 0,001$). Poczucie własnej skuteczności u wychowanków placówek socjalizacyjnych jest istotnie niższe niż u młodzieży z drugiej badanej grupy ($t_{(1787)} = -10,988$, $p < 0,001$).

Tabela 12. Różnice między młodzieżą umieszczoną w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a młodzieżą nieskierowaną do tego typu instytucji dla zmiennych poczucia zrozumienia, zaradności oraz sensowności

Poczucie zrozumiałości	Młodzież spoza placówek	32,13	5,07	$t_{(546,361)} = 3,226$	$p < 0,001$
	Młodzież umieszczona w placówkach	30,60	6,43		
Poczucie zaradności	Młodzież spoza placówek	31,24	4,93	$t_{(659,525)} = 2,689$	$p < 0,05$
	Młodzież umieszczona w placówkach	30,38	3,37		
Poczucie sensowności	Młodzież spoza placówek	27,16	4,28	$t_{(593,330)} = 5,419$	$p < 0,001$
	Młodzież umieszczona w placówkach	25,50	3,58		

Również w poziomie poczucia zrozumiałości zachodzą istotne statystycznie różnice. Młodzież nieskierowana do placówek cechuje się większym poczuciem zrozumiałości niż druga badana grupa ($t_{(546,361)} = 3,226$, $p < 0,001$). Młodzież nieznajdująca się w ośrodkach opiekuńczych charakteryzuje się większym poczuciem zaradności niż wychowankowie tego typu placówek ($t_{(659,525)} = 2,689$, $p < 0,05$). Wyższe poczucie sensowności stwierdza się również u grupy osób, których sytuacja życiowa nie zmusiła do przebywania w ośrodkach opiekuńczo-wychowawczych ($t_{(593,330)} = 5,419$, $p < 0,001$).

*

Podsumowując należy stwierdzić, że wychowankowie placówek socjalizacyjnych charakteryzują się istotnie niższym poczuciem koherencji (spójności) oraz niższym poczuciem własnej skuteczności, niż ich rówieśnicy wychowywani w rodzinach. Także w zakresie zrozumiałości wychowankowie placówek socjalizacyjnych uzyskują niższe wyniki niż grupa porównawcza, co dowodzi, że gorzej radzą sobie z rozumieniem i przewidywaniem skutków działań własnych. Wychowankowie placówek socjalizacyjnych postrzegają swoje zasoby społeczne, osobowe, somatyczne, psychiczne jako niewystarczające, aby sprostać pojawiającym się trudnościom. W rezultacie też odczuwają niższe poczucie sensowności własnych działań i działań innych ludzi, zatem w mniejszym stopniu odczuwają, że ich życie ma sens. Młodzież przebywająca w placówkach socjalizacyjnych rzadziej niż młodzież spoza placówek uważa, że warto wkładać wysiłek i zaangażowanie, aby sprostać wymaganiom życia.

Tym samym badania wykazały, jak ważne są skuteczne, powtarzalne i dostosowane do problemów wychowanków działania interwencyjne. Efektywna interwencja powinna wynikać z kilku zasad: z zasady, która promuje pomoc przed karą, z realnej a nie deklaratywnej współpracy różnych partnerów (szkoły, rodziców, pedagogów, nauczycieli, psychologów, wolontariuszy zainteresowanych udzielaniem wsparcia społecznego), a także z zasady rzeczowego zapotrzebowania wychowanków na konkretne formy wsparcia.

BIBLIOGRAFIA

- Antonovsky A., Sagy S., Adler I., Visei R.: Attitudes toward retirement in an Israeli cohort, „International Journal of Aging and Human Development” 1990, vol. 31(1), s. 57-77.
- Antonovsky A.: Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować, Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii 1995.
- Heszen I., Sęk H.: Psychologia zdrowia, Warszawa: PWN 2007.
- Koniaręk J., Dudek B., Makowska Z.: Kwestionariusz Orientacji Życiowej. Adaptacja The Sense of Coherence Questionnaire (SOC) A. Antonovsky’ego, „Przegląd Psychologiczny” 1993, nr 4, s. 491-502.
- Niewiadomska I.: Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- Niewiadomska I., Kalinowski M.: Zasoby adaptacyjne zagrożonej uzależnieniami młodzieży miejskiej, w: Skazani na wykluczenie!? Zasoby adaptacyjne osób zagrożonych marginalizacją społeczną, red. M. Kalinowski, I. Niewiadomska. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 289-328.
- Obuchowski K.: Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich, „Przegląd Psychologiczny” 54(2011), nr 1.
- Sęk H.: Salutogeneza i funkcjonowanie właściwości poczucia koherencji, w: Zdrowie – stres – zasoby, red. H. Sęk, T. Pasikowski, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora 2001, s. 46-53.
- Zwołiński M.: Kontrowersje dotyczące struktury czynnikowej Kwestionariusza Orientacji Życiowej (skali SOC) A. Antonovsky’ego, „Przegląd Psychologiczny” 2000, nr 3.

SYTUACJA RODZINNA A POCZUCIE KOHERENCJI I PRZEKONANIE
O WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI MŁODZIEŻY PRZEBYWAJĄCEJ
W PLACÓWKACH SOCJALIZACYJNYCH

S t r e s z c z e n i e

Celem opracowania jest analiza sytuacji rodzinnej i rozwoju osobowego wychowanków placówek socjalizacyjnych. Podstawą teoretyczną badań jest założenie, że jednym z podstawowych warunków skutecznej interwencji i pomocy psychologicznej jest wsparcie rozwoju osobowego wychowanków. Dlatego w przeprowadzonych badaniach diagnostycznych skoncentrowano się na podstawowym wymiarze osobowym, jakim jest poczucie własnej skuteczności i poczucie koherencji. Diagnoza poczucia własnej skuteczności pozwala nie tylko lepiej rozumieć istotę problemów społecznych i osobowych wychowanka, ale przede wszystkim planować trafne oraz skuteczne metody oddziaływania wychowawczego, socjoterapeutycznego czy resocjalizacyjnego.

Badania przeprowadzone w grupie 261 wychowanków wykazały, że wychowankowie placówek socjalizacyjnych charakteryzują się istotnie niższym poczuciem koherencji (spójności) oraz niższym poczuciem własnej skuteczności, niż ich rówieśnicy wychowywani w rodzinach. Wychowankowie placówek socjalizacyjnych postrzegają swoje zasoby społeczne, osobowe, somatyczne, psychiczne jako niewystarczające, aby sprostać pojawiającym się trudnościom.

W rezultacie też odczuwają niższe poczucie sensowności własnych działań i działań innych ludzi, zatem w mniejszym stopniu odczuwają, że ich życie ma sens.

Badania dowiodły, jak potrzebne i ważne są skuteczne, powtarzalne i dostosowane do problemów wychowanków działania interwencyjne.

Słowa kluczowe: placówki socjalizacyjne, dorastanie, poczucie skuteczności, poczucie koherencji, zasoby osobowe, sytuacja rodzinna.

THE CORRELATION BETWEEN FAMILY SITUATION
AND THE SENSE OF COHERENCE AND SELF-EFFICACY DISPLAYED
BY THE YOUTH IN SOCIALIZATION INSTITUTIONS

S u m m a r y

The aim of this article is to analyse the family situation and the personal development of the youth in socialization institutions. The research rests on the theoretical premise that any effective psychological intervention and help can be effective on condition that the personal growth of the youth is granted due support. Hence, the diagnostic research presented in the article focuses on a primary aspect of personal functioning - one's sense of self-efficacy and coherence. Examining the sense of self-efficacy of the researched youth helped better understand the nature of social and personality problems experienced by the youth. More importantly, it helped select effective methods of educational, social therapeutic and resocializing impact.

The research covered 261 subjects and it helped reveal that the students in the socialization institutions exhibit a lower sense of coherence and self-efficacy than their peers living with families.

The former students perceive their social, personal, somatic and psychological resources as insufficient to face the difficulties of their life. As a result, they perceive the sense of their own and others' actions as limited, which translates onto their perception of their own life as of limited sense.

The research proved the vitality of effective, reliable and valid intervention in solving these students' problems.

Translated by Konrad Klimkowski

Key words: socialization institutions, adolescence, sense of self-efficacy, self of coherence, personal resources, family situation.